

УДК 378.147.15

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-98-5-74-82>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

А. С. Дрокіна

ORCID 0000-0001-6943-1819

Стаття присвячена аналізу проблеми підготовки майбутніх вчителів початкової школи до самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

На основі ґрунтовного аналізу науково-педагогічних джерел встановлено, що здатність до самоосвітньої діяльності вчителя початкової школи забезпечує підтримку високого рівня професійної компетентності фахівця впродовж усієї професійної діяльності. В умовах оновлення освіти здатність педагога до самоосвітньої діяльності виступає обов'язковою умовою його неперервного професійного самовдосконалення.

На основі аналізу публікацій досліджень сучасних вчених визначено, що фундаментом підготовки майбутніх учителів початкової школи до самоосвітньої діяльності є освітній процес у закладах вищої педагогічної освіти, де основними формами навчальної роботи є лекції, практичні та лабораторні заняття, самостійна та індивідуальна робота, робота в групах, практикуми, навчальна та виробнича практика, інформаційно-методичні позааудиторні заходи, науково-дослідна діяльність. Реалізація можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі розширює спектр видів освітньої діяльності студентів, дозволяє не лише удосконалювати існуючі, а й зумовлює появу нових організаційних форм навчання та виховання.

Доведено, що засоби сучасних ІКТ (мультимедійні системи, комп'ютер, засоби комунікацій) забезпечують максимально продуктивний характер освітнього процесу завдяки високому рівню пізнавальної активності та посиленні пізнавального інтересу здобувачів вищої педагогічної освіти, перевагам швидкого зворотного зв'язку, можливості якісної взаємодії за допомогою сучасних засобів комунікацій.

У процесі дослідження доведено, що цілеспрямоване використання ІКТ в освітньому процесі закладів вищої педагогічної

освіти максимально сприяє активізації освітньої та самоосвітньої діяльності майбутніх вчителів початкової школи.

***Ключові слова:** самоосвіта, самоосвітня діяльність, учитель початкової школи, інформаційно-комунікаційні технології, професійна підготовка вчителя початкової школи.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасний період розвитку суспільства характеризується значним впливом на нього інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які пронизують усі сфери людської діяльності, забезпечують поширення інформаційних потоків в суспільстві, утворюючи глобальний інформаційний простір. Невід'ємною і важливою частиною цих процесів є інформатизація освіти. Саме тому в Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий інформаційно-освітній простір. Відповідно, цей процес супроводжується суттєвими змінами в педагогічній теорії і практиці професійної підготовки педагогічних кадрів, спроможних реалізувати кардинальні перетворення в системі освіти. Успішне досягнення цієї мети залежить від учителя, який має орієнтуватися на постійний особистісний і професійний саморозвиток, є здатним оволодівати засобами ІКТ, що постійно й стрімко удосконалюються. Це можливо лише завдяки здатності вчителя початкової школи до свідомої самоосвіти.

Актуальність проблеми дослідження зумовлена суперечністю між зростаючими суспільними вимогами до висококваліфікованого, конкурентноспроможного вчителя початкових класів і реальною здатністю фахівця до ефективної самоосвіти і самовдосконалення в умовах інформатизації освіти.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Засади педагогічної освіти майбутніх учителів початкової школи у різні часи розглядали Ш. Амонашвілі, О. Бабакіна, Н. Бібік, М. Вашуленко, І. Гавриш, О. Іонова, Л. Петриченко, О. Савченко, В. Сухомлинський, К. Степанюк, І. Упатова, Л. Хомич та ін.). Особливого значення для нашого дослідження набувають праці, присвячені значенню самоосвіти вчителів в інформаційному суспільстві, яким цікавилися А. Андреев, В. Корвяков, В. Надеін, Є. Полат, Г. Серіков, О. Шукліна та ін., а також проблемам використання ІКТ як засобів самоосвіти, що розглядали Є. Ганін, Ю. Калугін, О. Локтюшина, О. Федорова, С. Яшанов та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на різноплановість

й широкий тематичний спектр наукових досліджень, присвячених самоосвіті майбутніх вчителів різного фаху, проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій залишаються мало дослідженими.

Із огляду на вищезазначене, **метою дослідження** є аналіз проблеми підготовки майбутніх вчителів початкової школи до самоосвітньої діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах оновлення освіти самоосвіта виступає необхідною складовою професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, оскільки саме вона забезпечуватиме підтримку його високого рівня професійної компетентності впродовж подальшої професійної діяльності.

Проведений аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить про складність і багатоаспектність поняття «самоосвіта». Так, в українському педагогічному словнику С. Гончаренко (1997) подано таке визначення досліджуваного поняття: «Самоосвіта – освіта, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі» (с. 296). Самоосвіта, за переконанням І. Сидоренко (2000), виступає як психолого-педагогічна і соціальна категорія, сприймається як вид пізнавальної діяльності, що характеризується активністю, самостійністю, добровільністю і спрямованістю на вдосконалення розумових сил і здібностей особистості (с. 124). У свою чергу, Б. Коломієць (2018) визначає самоосвіту як безперервний процес постійного розвитку та становлення особистості майбутнього фахівця, що потребує спеціально організованого подальшого впливу та контролю якості її проведення разом з опосередкованим управлінням викладачем, шляхом направлення самоосвітнього інтересу та встановлення акцентів (с. 100).

А. Кузьмінський (2003) визначає такі різновиди самоосвіти: самоосвіта в період навчання на курсах (вивчення першоджерел, літератури, підготовка до семінарів, заліків, до участі в конференціях, рольових іграх, виконання курсових робіт, докурсівих і післякурсівих завдань та ін.); самоосвітня цілеспрямована робота, пов'язана з підготовкою до занять (уроків) чи конкретних заходів (конференцій, бесід, семінарів, нарад, виховних заходів, бесід з батьками тощо) за місцем роботи; самоосвіта пов'язана з удосконаленням рівня загальнокультурної, спеціальної, психолого-педагогічної й методичної підготовки, вивченням,

узагальненням і втіленням у практику передового педагогічного досвіду (с. 37).

Зважаючи на комплексність терміну «самоосвіта», виникає необхідність дослідження феномену «самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкових класів».

У своєму дослідженні Л. Себало трактує «самоосвітню діяльність майбутнього вчителя початкових класів» як керовану особистістю діяльність у закладах вищої педагогічної освіти (ЗВО) та за його межами, що передбачає суспільну та професійну самосвідомість, готовність і здатність самостійно, свідомо набувати знання, уміння, навички та компетентності у професійній галузі зокрема, й набуття досвіду побудови індивідуальної освітньої траєкторії для успішної соціальної і професійної адаптації та дії у контексті освіти впродовж життя (Себало, Технології підготовки майбутніх учителів початкової школи до самоосвітньої діяльності). Саме це трактування покладено в основу представленої статті, оскільки, на нашу думку, воно найбільш чітко й ґрунтовно відображає сутність досліджуваного поняття.

У свою чергу, Н. Бухлова (2006) визначає самоосвітню діяльність педагога через сукупність декількох «само»: *самооцінка* (вміння оцінювати свої можливості); *самооблік* (вміння брати до уваги наявність своїх якостей; самовизначення (вміння вибирати, усвідомити свої інтереси); *самоорганізація* (вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти; планувати, організувати навчальну діяльність); *самореалізація* (реалізація особистістю своїх можливостей); *самокритичність* (вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи); *самоконтроль* (вміння здійснювати контроль за власною діяльністю); *самоаналіз* (підведення підсумків, визначення результативності); *саморозвиток*; *самоствердження* (с. 32–33).

Аналіз широкого спектру наукової літератури дає підстави свідчити, що самоосвіта педагога і його готовність до даної діяльності виступає як необхідна умова для того, щоб сформувати таку ж потребу у своїх учнів. Учитель, який має навички самостійної роботи, має можливість перейти до науково-практичної і дослідницької діяльності, тим самим зможе залучити і увагу своїх учнів (дітей покоління Z, Альфа та наступні) до виконання проектних і дослідницьких робіт.

На основі ґрунтовного аналізу науково-педагогічних джерел можемо стверджувати, що здатність до самоосвітньої діяльності майбутнього вчителя початкової школи є запорукою його професійного зростання, що забезпечує підтримку його високого рівня професійної компетентності впродовж усієї професійної діяльності.

Фундаментом підготовки майбутніх учителів початкової школи до самоосвітньої діяльності є освітній процес у закладах вищої педагогічної освіти. Із огляду на це, основними формами навчальної роботи зі студентами є: лекції; практичні та лабораторні заняття; самостійна та індивідуальна робота; робота в групах; практикуми; навчальна та виробнича практика; інформаційно-методичні позааудиторні заходи (квазіпрофесійні тренінги, методичні семінари, дискусії, дебати, педагогічні роздуми, майстер-класи, ділові ігри, учительські студії, панорами творчих ідей, круглі столи й творчі зустрічі з провідними науковцями та вчителями, віртуальні подорожі в педагогічне минуле тощо); науково-дослідна діяльність (участь у міжнародних дослідницьких програмах; участь у наукових конференціях та семінарах різних рівнів; виконання курсових та дипломних робіт; виконання дослідницьких завдань проблемно-пошукового характеру при вивченні окремих навчальних дисциплін тощо).

У аспекті досліджуваної проблеми, слід зазначити, що сучасні інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові можливості до організації освітнього процесу в ЗВО: оптимізують зміст навчання, модернізують методи та форми освітнього процесу, забезпечують високий науковий і методичний рівень викладання, індивідуальний підхід у навчанні, підвищують ефективність та якість надання освітніх послуг.

Саме тому у контексті нашого дослідження варто наголосити на ролі сучасних засобів ІКТ, оскільки сучасні викладачі вже ефективно використовують основні програми (MS Word, MS Excel, MS Power Point, MS Access, Movie Maker тощо) під час проведення лекцій, практичних, лабораторних та семінарських занять. Деякі педагоги вже є спроможними здійснювати контрольню-оцінювальну діяльність засобами ІКТ (у програмах Hot Potatoes, EclipseCrossword, Quizlet, Kahoot тощо). На сьогодні у ЗВО досить поширеною є розробка дидактичних матеріалів, електронних підручників, посібників та багатьох інших матеріалів до занять за допомогою відповідних програм та онлайн-сервісів (eBooksWriter LITE, eBook Maestro, ChmBookCreator, Scribus, FinePrint тощо). Слід зазначити, що інформаційно-комунікаційні технології уможливають осучаснення освітнього процесу такими позааудиторними формами роботи зі студентами, як: відеоконференції, аудіоконференції, вебінари, інтернет-проекти, онлайн-зустрічі та круглі столи з видатними науковцями та вчителями (за допомогою онлайн-платформ Zoom, Skype, Hangouts тощо). Така організація освітнього процесу не лише оптимізує його у ЗВО, а й ефективно орієнтує на залучення майбутніх учителів до використання ІКТ в їх подальшій професійній самоосвітній діяльності.

За нашим переконанням, такі форми роботи із майбутніми учителями початкової школи забезпечують максимально продуктивний характер освітнього процесу завдяки високому рівню пізнавальної активності та посиленню інтересу студентів, перевагам швидкого зворотного зв'язку, можливості якісної взаємодії за допомогою сучасних засобів комунікацій. Головною мірою в такий спосіб повністю ліквідуються територіальні обмеження, стає можливим набуття в майбутніх учителів початкової школи знань, умінь та навичок й обміну досвідом в режимі реального часу. Окрім того, це значно сприяє покращенню психологічного клімату, усуненню психологічних бар'єрів між учасниками освітнього процесу.

Слід зазначити, що в сучасних умовах дистанційної освіти засоби сучасних ІКТ (мультимедійні системи, комп'ютер, засоби комунікацій) максимально оптимізують самостійну дистанційну участь майбутніх вчителів початкових класів на самоосвітніх заходах різних форматів, серед яких: онлайн-платформи «EdERA», «Prometheus», а також сайти «Всеосвіта», «На урок» тощо, що надають можливість не лише саморозвиватися, а й ділитися власними напрацюваннями із майбутніми колегами.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, застосування засобів ІКТ в освітньому процесі сприяє посиленню пізнавальної мотивації майбутніх вчителів початкової школи, сприяє максимальній активізації їх самоосвітньої діяльності. Окрім того, грамотна організація освітнього процесу, орієнтованого на залучення майбутніх учителів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в їх подальшій професійній самоосвітній діяльності, набуває характеру індивідуальної самостійної діяльності і здійснюється через освоєння практичних умінь щодо використання ІКТ в самоосвіті.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів окресленої проблеми. Перспективним напрямом дослідницької діяльності вважаємо дослідження проблеми залучення майбутніх учителів початкової школи до різних видів квазіпрофесійної діяльності з метою оптимізації освітнього процесу в закладі вищої педагогічної освіти.

Література

1. Бухлова Н. В. Навчаємося вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. Київ : Вид. дім «Шкільний світ», 2006. 128 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Коломієць Б. С. Педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. *Витоки педагогічної майстерності*: зб. наук. праць. Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка; гол. ред.

- М. І. Степаненко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. Вип. 22. С. 100–103.
- Кузьмінський А. І. Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні: дис. ... д-ра педагогічних наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України. Київ, 2003. 443 с.
 - Себало Л. Технології підготовки майбутніх учителів початкової школи до самоосвітньої діяльності. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/preschool/paper/viewFile/147/135> (дата звернення: 10.10.2020).
 - Сидоренко І. І. Розвиток категорії «самоосвіта» наприкінці XIX ст. (історико-педагогічні аспекти). *Теорія та практика формування компетентності суб'єктів педагогічного процесу*: зб. наук. пр. Харків : Харківський обласний методичний кабінет учбових закладів мистецтв та культури, 2000. С.123–127.

References

- Bukhlova, N. V. (2006). *Navchaimosia vchytyisia: diahnostryka i formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti uchniv [We learn to learn: diagnosis and formation of self-educational competence of students]*, 128. Kyiv: Shkilnyi svit (ukr).
- Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*, 376. Kyiv: Lybid (ukr).
- Kolomiiets B. S. (2018). Pedahohichni umovy formuvannia samoosvitnoi kompetentnosti maibutnoho vchyтеля inozemnoi movy [Pedagogical conditions of formation of self-educational competence of the future teacher of a foreign language]. *Vytyky pedahohichnoi maisternosti: collection of scientific papers of Poltava V. H. Korolenko National Pedagogical University*, 22, 100–103. M. I. Stepanenko (Ed.). Poltava: Poltava V. H. Korolenko National Pedagogical University (ukr).
- Kuzminskyi, A. I. (2003). *Teoretyko-metodolohichni zasady pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity v Ukraini [Theoretical and methodological principles of postgraduate pedagogical education in Ukraine]*. Doctor's Thesis in Pedagogy, 443. Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv (ukr).
- Sebalo, L. *Tekhnolohii pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly do samoosvitnoi diialnosti [Technologies of preparation of future primary school teachers for self-educational activity]*. Retrieved from <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/preschool/paper/viewFile/147/135> (date of appeal: 10.10.2020) (ukr).
- Sydorenko, I. I. (2000). Rozvytok katehorii "samoosvita" naprykintsy 19 st. (istoryko-pedahohichni aspekty) [Development of the category of "self-education" in the late 19th century. (historical and pedagogical aspects)]. *Teoriia ta praktyka formuvannia kompetentnosti subiektyv pedahohichnoho protsesu: collection of scientific papers*, 123-127. Kharkiv: Kharkiv Regional Methodical Office of Educational Institutions of Arts and Culture (ukr).

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К САМООБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

А. С. Дрокина

Статья посвящена анализу проблемы подготовки будущих учителей начальной школы к самообразовательной деятельности средствами информационно-коммуникационных технологий.

На основе анализа научно-педагогических источников установлено, что способность к самообразовательной деятельности учителя начальной школы обеспечивает поддержание высокого уровня профессиональной компетентности специалиста в течение всей профессиональной деятельности. В условиях обновления образования способность педагога к самообразовательной деятельности выступает обязательным требованием его непрерывного профессионального самосовершенствования.

Определено, что фундаментом подготовки будущих учителей начальной школы к самообразовательной деятельности является образовательный процесс в учреждениях высшего педагогического образования, где основными формами учебной работы являются лекции, практические и лабораторные занятия, самостоятельная и индивидуальная работа, работа в группах, практикумы, учебная и производственная практика, информационно-методические внеаудиторные мероприятия, научно-исследовательская деятельность. Реализация возможностей современных информационно-коммуникационных технологий в учреждениях высшего педагогического образования расширяет спектр видов образовательной деятельности студентов, позволяет не только совершенствовать существующие, но и приводит к появлению новых организационных форм обучения и воспитания.

Доказано, что средства современных ИКТ (мультимедийные системы, компьютер, средства коммуникаций) обеспечивают максимально продуктивный характер образовательного процесса благодаря высокому уровню познавательной активности и усилению познавательного интереса соискателей высшего педагогического образования, преимуществам быстрой обратной связи, возможности качественного взаимодействия с помощью современных средств коммуникаций.

В процессе исследования доказано, что целенаправленное использование ИКТ в образовательном процессе учреждений высшего педагогического образования максимально способствует активизации образовательной и самообразовательной деятельности будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: самообразование, самообразовательная деятельность, учитель начальной школы, информационно-коммуникационные технологии, профессиональная подготовка учителя начальной школы.

TRAINING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR SELF-EDUCATION BY MEANS OF INFORMATION AND COMMUNICATIONS TECHNOLOGIES

A. S. Drokina

The article deals with analysing the problem of training future primary school teachers for self-education by means of information and communications technologies.

Based on a thorough analysis of scientific and pedagogical references, it is established that the ability for self-education of primary school teachers ensures a high level of professional competence of specialists throughout career. In the context of education update, the ability for self-education is a prerequisite for continuous professional self-improvement.

After analysing recent scientific publications, it is determined that the foundation of training future primary school teachers for self-education is the educational process in higher pedagogical education, where the main forms of educational work are lectures, practical and laboratory classes, independent and individual work, group work, workshops, practical training, information and methodological extracurricular activities, research activities. Implementing the range of modern information and communications technologies in higher school expands a spectrum of educational activity of students, allows not only to improve existing, but also encourages introduction of innovative organizational forms of training and education.

It is proved that modern ICT (multimedia systems, computers, means of communication) provide the most efficiency of the educational process due to a high level of cognitive activity and increasing cognitive interest of students, benefits of fast feedback, opportunities for quality interaction using modern means of communication.

During research it is proved that purposefully using ICT in the educational process of universities maximally promotes activation of educational and self-educational activities of future primary school teachers.

Key words: *Self-education, self-educational activity, primary school teacher, information and communications technologies, professional training of primary school teacher.*

Дрокіна Аліна Сергіївна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: alinka.drokina@ukr.net

Дрокіна Аліна Сергеевна – кандидат педагогических наук, преподаватель кафедры педагогики, психологии, начального образования и образовательного менеджмента коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: alinka.drokina@ukr.net

Drokina Alina Serhiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: alinka.drokina@ukr.net